

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра теорії та практики перекладу романських мов імені Миколи Зерова

**ПЕРЕКЛАД ІСТОРИЗМІВ У ТВОРІ ФІЛІППА ДЕЛОРМА
«АННА КИЇВСЬКА»**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «бакалавр»
здобувачки першого рівня вищої освіти
4 року навчання
Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.055 Романські мови та літератури
(переклад включно), перша – французька
ОП «Переклад із французької та з англійської мов»
Олени Анатоліївни Ясельської

Науковий керівник:
к. ф. н., доц. **Г.В. Чернієнко**

Рецензент:
доктор філол. наук, проф. **І.В. Смущинська**

«Допущено до захисту»
Протокол засідання кафедри
теорії і практики перекладу
романських мов імені Миколи Зерова
Протокол № 11 від 16.06.2023

Завідувач кафедри проф. Ірина СМУЩИНСЬКА

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЗМІВ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ	6
1.1 Історизми і їхні різновиди.....	6
1.2 Реалії і фонові знання, їхнє відтворення у перекладі	14
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЗМІВ У ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ ФІЛІППА ДЕЛОРМА «АННА КИЇВСЬКА» ТА ЇХНЬОГО ВІДТВОРЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ І.РЯБЧІЯ	24
2.1 Перекладацькі трансформації, які застосував Іван Рябчій при відтворенні історизмів	25
2.2 Види історизмів та їх особливості у романі « Анна Київська».....	28
2.3 Особливості перекладу та відтворення речень з історичним контекстом в романі «Анна Київська»	34
Висновки до розділу 2.....	45
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	50

ВСТУП

Переклад художнього твору – це сфера взаємодії двох мов, культур, літератур, менталітетів, способів життя та один із найпотужніших факторів, що сприяє переосмисленню соціального, культурного та історичного світогляду цілих народів. Метою художнього перекладу є взаємне зближення, обмін досвідом та збагачення людей і суспільства, адже головною прерогативою художнього перекладу є і залишається передача автором у художньому творі духовних цінностей людства та його бачення.

Актуальність роботи. Спосіб життя людей дуже різниться від періоду до періоду. І чим далі ми віддаляємося від того періоду, тим більш розпливчастим і неоднозначним стає для нас життя давніх людей, аж до їхнього одягу, занять і думок. Сучасні читачі, особливо молоді, часто стикаються з серйозною проблемою при читанні історичної літератури. Вони не можуть зрозуміти звичаї, норми, неписані правила, поняття, назви товарів і одягу та інші особливості минулих епох.

Література та національна історія мають багато спільного з лексикографією. Для повного розуміння будь-якого історичного твору необхідно мати уявлення про епоху зображуваних подій, особливості суспільного та державного устрою, життя людей попереднього періоду. Без розуміння мови, якою створено художні образи та передано події, читач не може повною мірою оцінити історичну інформацію. Без знання національної історії важко зрозуміти літературу; зі знанням літератури легше зрозуміти історію і оживити її за допомогою образів, діалогів і фарб. Неможливо зрозуміти твір, не перетворивши слова на конкретні візуальні образи та абстрактні поняття у свідомості.

Історичні літературні тексти та художні твори, котрі розказують про минуле наших народів, не можуть створюватися без застарілої лексики. Вибір цієї теми був зумовлений актуальністю проблеми однозначного розмежування системних лексичних одиниць та визначення їхньої ролі в художніх творах. Твори на історичну тематику вивчаються в шкільній програмі з літератури і

часто є зрозумілими для сучасної молоді за змістом, але не завжди доступними через особливості мови.

Дослідження мертвих слів та історизмів у творах на історичну тематику при аналізі лексики сучасної літературної мови, котрі не існують в її реальності, дозволяє простежити процес змін у лексичній системі мови та визначити семантичні особливості та функціонально-стилістичні риси слів. У такий спосіб можна визначити семантичні ознаки та функціонально-стилістичні особливості слів, які сьогодні ще рідко вживаються, але використовуються за потреби. Крім того, слова, які є невід'ємною частиною писемної мови, виконують не лише номінативну, а й функцію співвіднесення з будь-якою історичною епохою.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що перекладач дуже часто стикається з проблемою перекладу історизмів. Реалії, тобто поняття, чужі іншим культурам, ускладнюють процес перекладу. Ці ускладнення, з іншого боку, становлять інтерес і цінність означеної проблеми.

Метою роботи є розгляд перекладу історизмів у творі Філіпа Делорма «Анна Київська».

Відповідно до мети роботи передбачається вирішення наступних **завдань**:

1. Дослідити поняття історизму, його різновиди.
2. Здійснити аналіз реалій і фонових знань, їхнє відтворення в перекладі.
3. Проаналізувати особливості перекладу історизмів у творі Філіпа Делорма «Анна Київська».

Об'єктом дослідження є твір Філіпа Делорма «Анна Київська».

Предметом дослідження є переклад історизмів у історичному романі Філіпа Делорма «Анна Київська».

Матеріали та методи обумовлені поставленими завданнями та мають комплексний характер. В основному це описові та порівняльні методи дослідження. Методологічною основою дослідження стали теоретичні міркування, які дали змогу визначити основні тренди сучасної теорії перекладу щодо відтворення історично сформованого словникового запасу.

Теоретико-методологічну основу становлять лінгвістичні дослідження історично сформованої лексики, в основу яких покладено праці теоретиків художнього перекладу Р. Зорівчак, О. Коваленко та А. Кам'янець. Науковці визначають принципи стилізації «сучасної мови», типи та форми відхилення від сучасної літературної та мовної норми.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох основних розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЗМІВ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

1.1 Історизми і їхні різновиди

«Значимість історії полягає не в можливості повернення в минуле, а в процесі, під час якого народ, своїми діями та словами, вибудовує систему мислення, мораль, виражену в системах цінностей, чуттєвість, виражену в обраному способі життя» [3].

Мова живе в історичному часі, весь час змінюється від покоління до покоління. Люди відчують інтуїтивно, що якісь слова використовувались ще нашими предками, наразі ж ці слова є маловживаними та застарілими. Існують також слова, які сприймаються наче рідні, що стосуються нашої мови, але їхнє значення вже не зафіксоване – їх вживали наші дуже далекі предки.

Такі слова називаються архаїзмами. Вивчаючи їх, можна отримати правильне уявлення про процеси старіння та оновлення словникового запасу мови. Розуміння цих процесів, у свою чергу, відкриває можливості точного словотвору, який неминуче супроводжує будь-яку лінгвістичну діяльність людини і має зв'язок з відкриттям нового.

Архаїзми – застарілі слова, витіснені з активного вжитку іншими словами з мовлення з таким самим, або подібним значенням. Це давні позначення сучасних предметів або назв. Найчастіше архаїзми замінюють іншими словами, що позначають ті ж поняття і предмети, що й застаріле слово. Більшість з них має сучасний аналог, простіше кажучи, синонім. Архаїзми застарілі в тому сенсі, що вони вийшли з повсякденного вжитку, але аж ніяк не випали з мови, а навпаки збереглися в ній і продовжують існувати як різновид лексики.

Процес зникнення з мови слів та їхніх окремих значень – складне явище, яке відбувається повільно, не відразу і не завжди, що призводить до втрати слова зі словникового складу мови взагалі. Втрата слова певного значення є наслідком тривалого процесу архаїзації відповідного мовного факту, коли через явище активної лексики воно спочатку стає надбанням пасивного

словника і лише згодом поступово забувається і, зрештою, повністю зникає. Прикладом концепції архаїзації в перекладацькій практиці є літературні праці відомого філософа і богослова Фрідріха Шляєрмахера (1768-1834). Відповідно в одній з його робіт «Про різні способи перекладу» (1813), Шляєрмахер вказував, що найголовніше завдання перекладача – подолання прірви між автором і читачем, зближуючи їх [5, с. 8].

Для створення колориту епохи у творах літератури, театру чи кіно часто використовуються застарілі слова, архаїзми. Таким чином, використання архаїзмів допомагає письменнику, актору, режисеру точніше відобразити описувану епоху, охарактеризувати героя за допомогою його характерної мови [26, с. 56].

З функціональної точки зору архаїзми називають стилістично маркованими варіантами з обмеженою сферою вживання, на відміну від сучасних нейтральних синонімів.

Також з точки зору А. П. Мельника, архаїзація спрямована на дотримання культури вихідного тексту, проте при цьому передача культурних аспектів оригінального тексту в перекладеному варіанті за допомогою еквівалентів і аналогій у перекладній мові лежить на перекладачі. [20, с. 176]. На думку вченого, архаїзація встановлюється за принципом аналогії, що позначає взаємодію двох різних культур.

Спільними з архаїзмами є історизми – позначення застарілих предметів, речей, що вийшли з ужитку, і явищ, що відійшли у минуле.

За визначенням О. В. Коваленка, історизми – це слова, які позначають предмети і явища, що зникли із сучасного життя і в результаті стали неактуальними поняттями [12].

Якщо архаїзми позначають поняття, які існують у реальності та просто змінили свою назву разом із суспільними змінами, оскільки лексика є найбільш рухомою частиною мови, то історизм визначає ті процеси, предмети та явища, які перестали існувати і залишилися лише як предмет вивчення істориків, свідків минулої епохи, але в сучасному світі їх або взагалі немає, або їх не

використовують, бо вони не відповідають реаліям життя. Архаїзми – це слова, які з певних причин походять з активного словникового складу мови, але мають у сучасній мові синонімічні відповідники. Процес перерозподілу активного і пасивного словника набув особливого поширення у ХХ ст., але таку пасивізацію у ряді випадків ще можна відновити. Цьому є кілька пояснень: наприклад, мода, що повернулася на те чи інше слово, може бути наслідком як популяризації того або іншого літературного твору, так і наслідком зміни соціальних, економічних, природних і культурних реалій.

Слід зазначити, що до історизмів зазвичай не вдається підібрати синоніми, методами їхньої семантизації є словникове тлумачення, визначення внутрішньої форми, засоби візуалізації. Часто ці слова не перекладаються іншими мовами. Основною причиною появи історизмів у лексичній системі є зміни в побуті, звичаях, розвиток культури, науки, техніки, а також суспільно-політичні зміни. Одні речі та відносини згодом замінюються іншими.

Важливою мовною ознакою історизмів є відсутність синонімів. Зазвичай застарілі слова мають один чи кілька синонімів. Це пояснюється тим, що самі реалії, назвами яких ці слова служили, вийшли з ужитку.

Історизм вважається науковим принципом, що визначає своєрідні правила пізнавальної діяльності. Він використовується в процесі вивчення явищ природи в їхньому розвитку і вимагає звернення до історії предмета з метою кращого пізнання його сутності з урахуванням наявних (набутих раніше) знань для вирішення сучасних теоретичних завдань. Для виконання таких завдань дослідникові потрібна ціла система пізнавальних засобів. Якщо розглядати явище з історичної точки зору, то слід звернути увагу на його генезис: як воно виникло, які етапи пройшло та чим воно стало сьогодні.

Розроблювачами принципу історизму слід вважати письменників-романтиків, оскільки для них ідея розвитку стала центральним філософським і творчим поняттям (сам термін «історизм» ввів Ф. Шлегель у 1797 р.). У рамках романтизму виник напрямок історико-філологічного аналізу історичного

матеріалу, що остаточно закріпився в науковій історіографії, в якій сформувався особливий спосіб мислення історика та філолога. [23]

Історизм як принцип пізнання поширився завдяки єнським романтикам – представникам міфологічної школи (брати А. і Ф. Шлегелі і Ф. Шеллінг) і гейдельберзьким романтикам (Л. Й. фон Арнім, К. Brentano, брати Я. та В. Грімм). Їх твори були просякнуті легендами, казками та піснями, що втілюють таємницю світу: «Ніколи земне буття не зможе в зовнішньому вираженні повністю відобразити дію духу <...> у всі часи була таємниця світу. Світу, який своєю висотою і глибиною мудрості має набагато більшу цінність, ніж усе, що записано в історії <...> Його можна досягнути лише нашим внутрішнім зором. Цю візію ми називаємо поезією, вона народжена духом і правдою, вона пов'язує минуле з сучасним» [9, с. 15].

Головним для слов'янських романтиків також став принцип історизму. У процесі образного освоєння реального життя виявився історичний вимір: його доводилося враховувати на етапах виникнення, становлення, розвитку, розквіту та занепаду. Ці зміни в суспільному житті позначені історією, автори-романтики вважали їх унікальними й неповторними. Кожна з цих змін інтерпретувалася ними в контексті цінностей, ідей, концепцій, категорій, культури того часу, до якого вона належала. Таким чином, історичні твори митців-романтиків підкреслювали дистанцію між сучасністю та минулим.

Такий погляд передбачав, що всі без винятку епохи були значущими як необхідні етапи розвитку людської спільноти. Особливо приваблювали розповіді про вивчення народної творчості: «Історизм романтиків, окремі елементи діалектики в їхній свідомості зумовили їхню активну увагу до окремих націй, до особливостей національної історії, національного устрою, побуту, одягу тощо та до головного в національному минулому своєї батьківщини. Раніше їх, як письменників, цікавили переважно скарби народної творчості» [38, с. 68]. Романтики, які приділяють увагу історичним витокам і національній спадкоємності, особливо наголошують на таких поняттях, як «походження», «розвиток», «становлення».

Пізніше вчені почали визначати історизм як опосередкований розвиток, проте, наприклад, історизм у трактуванні Г. Ріккєрта не був пов'язаний з ідеєю визначення минулого через сьогодення, з чим не погоджувався М. Хайдеггер, який поглибив розуміння історизму в його сучасному значенні. На його думку, відсутність взаємозв'язку між минулим і сьогоденням позбавляє історичне бачення перспективності та системності, створюючи «історію без історії». Тобто уявлення про те, що історизм характеризується визначенням одного часу іншим, періодично викликає дискусію.

Такі терміни, як історицизм та історичність, слід розглядати як похідні від історизму. Сьогодні відомо, що Гесіод був джерелом «історичної» думки. Він був одним із перших, хто писав про людське життя як процес, що протікає в часі. У його поемах «Теогонія» і «Труди і дні» (VII ст. до н. е.) не тільки відображено річний цикл сільськогосподарських робіт, а й пояснено виникнення і розвиток природи, розвиток людського суспільства[9].

Термін «історицизм» був запропонований К. Поппером у середині 1930-х років. Під історицизмом вчений розумів усі соціально-філософські теорії, які ґрунтувалися на вірі в «історичну необхідність», орієнтувалися на виявлення «тенденцій» і «закономірностей» розвитку історії і тим самим претендували на здатність передбачати майбутнє [9].

Іншим варіантом історизму як принципу є «історичність».

Історичність – термін, що означає історичну достовірність і обґрунтованість. Історичність епізоду – це ступінь відповідності того, що сталося насправді, і ступінь його історичного значення. Історичність роману визначається його відповідністю реальним історичним подіям, відображеним в історичних документах» [6].

Виходячи з цього твердження, можна припустити, що «історичність», «історицизм» не тотожні «історизму». Вони походять від терміну «історизм», але кожен із цих термінів має своє смислове навантаження [9].

Літературознавці пропонують аж два десятки визначень поняття «історизм». Отже, для Р. Веймана історизм літератури підкреслює її історичне буття, існування творів в часі з усіма атрибутами їхнього створення та поступовою зміною сприйняття читачів. Інколи історизм розглядають з точки зору носія знакової системи як художнього, так і історичного твору (історичного роману, історичної повісті тощо) та літератури в цілому.

Вужче розуміння історизму полягає у зверненні не лише до минулого, а й до реальних історичних фактів, незалежно від їхньої інтерпретації та ступеня точності. Чим більше у творі з'являється історичних героїв, фактів і реалій (у тому числі словесних), тим повніше враховується його історизм. Тому це більше кількісна, аніж якісна характеристика.

Історизм означає правильність відображення не дійсності взагалі, а лише історичного матеріалу. Мається на увазі не звернення до історичних героїв і подій (як у давньоруській літературі, Шекспірі, класиці тощо), не «кількісний» документалізм, а «валідність» документалізму, тобто відтворення історії як вільної від неї, як можливі будь-які відступи, вигадки та домисли про реальних людей і події, перестановки подій у часі тощо. Таке розуміння найбільше імпонує як історикам, так і літературознавцям, які вивчають історичний роман. Таке розуміння історизму властиве і самим майстрам історичного роману.

Намагаючись дати історизму більш конкретне (загальне) визначення, деякі дослідники підкреслюють, що «історизм не має розвитку, а має лише поступовий або революційний характер, характер досконалості» [9].

Персонажі художнього твору часто порівнюються з історичними особами, міфологічними або біблійними персонажами. Такий прийом порівняння дозволяє автору розкрити характер героїв, а також відобразити особливості мислення, властиві певній історичній епосі. Це також дозволяє провести історичні паралелі чи ремінісценції. Інколи автор може посилатися на історичну подію чи період, не згадуючи їх прямо. Натомість вони можуть назвати місце, де це сталося, або згадати відомих людей того часу. Однак використання конкретних назв, особливо топографічних і маловідомих, може

ускладнити розуміння та переклад. У таких випадках для адекватного розуміння та відтворення лексики з інформацією, що стосується конкретного часу, необхідний перекладач із знаннями географії та історичного контексту.

При точному перекладі власних назв, що містять топонімічну інформацію, перекладачі також відтворюють історичну інформацію про географічний поділ території, що змінювався з часом, і пов'язані з ним події [7].

Виходячи з літературознавчих міркувань, будь-який художній твір можна вважати історичним, оскільки так чи інакше художній твір уособлює собою епоху. Найбільш яскраво історизм розвинений у творчості В.Скотта. Після Скотта розпочинається інтенсивний розвиток справжньої історичної літератури [12]. Тобто, з одного боку, історизм є скрізь, з іншого боку, «проблема історизму набуває особливого характеру, коли йдеться про історичний жанр, тобто роман, поему, драму тощо, мета яких – відтворити життя людини в минулому. У цьому випадку письменник неминуче стикається з вимогами історизму і намагається свідомо їх виконати» [15].

У 1980-х роках американський вчений С. Грінблатт запропонував термін «новий історизм», суть якого полягає в тому, що генезис літературного твору слід розглядати в контексті суспільних і духовних реалій, до яких безпосередньо належить автор. Літературознавець А. Еткінд бачив у «новому історизмі» особливий методологічний підхід до аналізу теоретичного чи художнього тексту. «Новий історизм» вимагає необхідності прямого зіставлення ідей автора з його життям, зіставлення теорій епохи з їхньою практикою, він припускає, наприклад, «зв'язок між нещасливим життям М. Бахтіна, його ексцентричною авторською практикою та його фантазіями про діалог і карнавал» [24].

Водночас А. Еткінд наголошує, що «новий історизм» не визнає історію як події, а розуміє її як «історію людей і текстів у їхньому відношенні один до одного» [24]. Тому, на думку прихильників теорії «нового історизму», досягти істини в останній інстанції неможливо, оскільки існує багато трактувань історичних подій та історії як науки загалом. У своїй

дисертації Ю. Рейнеке використовує власний термін – «старий історизм». Так, вона зазначає: «Змінилася роль історії. Якщо метою «старого» історизму було передати минуле з усією точністю, розмовляючи своєю мовою, то новий історизм перекладає минуле на сучасну мову» [9].

Історизм як світоглядний принцип весь час розвивається і збагачується разом з літературою і мистецтвом. Прояви історичного підходу в художньому усвідомленні дійсності спостерігаються в осмисленні минулого, сучасного і майбутнього в єдиному причинно-наслідковому зв'язку, в процесі розвитку та пошуку закономірностей у попередньому досвіді людей. Виникнення принципу історизму нерозривно пов'язане з художнім осмисленням сучасності.

Приклади історизмів у французькій мові:

Лексичні історизми:

- «sont venus céans», «зібрались в нас»;
- «nonobstant sa bedaine», «незважаючи на свій шлунок»;
- «J'affie et assure», «Присягаюся і запевняю», «Свідчу і запевняю».

Семантичні історизми:

- «Et ceux du populaire s'entredisaient...», «В народі казали...»;

Фразеологічні історизми:

- «Baisez vilaine, elle vous poindra: voienez vilaine, elle vous oindra», «Якщо ти цілуєш злу жінку, ти її не любиш; якщо лупцюєш – голубить», «Поцілуй злу жінку – вона б'ється, коли ти її вдарив – вона здається».

Що стосується синтаксичних архаїзмів, то їх практично неможливо передати в перекладі, оскільки вони здебільшого зберігають синтаксис старофранцузької мови:

- «le pays Belgique», «вся Бельгія», «бельгійська країна»;
- «Charles empereur et Philippe roi», «Імператор Карл і король Філіп»;
- «Buvons à lui, le bénissant», «Вип'ємо за Господа, який нас благословляє!»;
- «àgrand'reine», «на превелику силу».

Це ж стосується і граматичних архаїзмів, позаяк граматичні конструкції та форми української і французької мов суттєво відрізняються:

- «ni parlé dudit livre», «нічого про них не казав»;
- «amé et féal», «мій вірний друг», «друг і товариш»;
- «Et le baudet de courir», «І ослик поплентався», «І осел пустився клусом». Як показує останній приклад, перекладач успішно використовує розмовну лексику, щоб передати колорит оригіналу.

Таким чином, термін «історизм» доцільно досліджувати в контексті тотожних термінів (історицизм, історичність, релігійний історизм, старий історизм, новий історизм, постісторизм), які мають синонімічні та семантичні відтінки, що збагачують його специфічним значенням. Це також уявлення про закономірності розвитку з проекцією в майбутнє, відповідність викладу історичних подій у творі реальному історичному процесу й документальним відомостям про нього, розуміння історії крізь призму власної долі, зв'язок історизму з біографічним методом, зіставлення задумів автора з його життям. Історизм має не тільки і не стільки пряме відношення до зовнішніх змін у суспільстві, скільки до глибинних внутрішніх рухів на рівні людської психіки. Історизм характеризується принципом історичної достовірності опису подій, характерів людей (історичних осіб) та документальною правдивістю, які, безумовно, мають суб'єктивно-об'єктивний характер.

1.2 Реалії і фонові знання, їхнє відтворення у перекладі

Поширення міжкультурних контактів та глобалізація полікультурної цивілізації зумовлюють необхідність розгляду елементів культури, які відображені в мові кожного народу, у національно-культурному аспекті. Питання про співвідношення і взаємозв'язок мови і культури у всі часи становило великий інтерес для багатьох лінгвістів, які розглядають культуру і мову у взаємодії, незважаючи на специфіку їхнього підходу до цієї проблеми. Це пояснюється тим, що мова, з одного боку, є частиною культури, а з іншого - "дзеркалом", що відображає її своєрідність і багатство.

Кожна культура є невід'ємною частиною сфери буття людини як соціальної істоти. Уміння орієнтуватися в навколишньому світі, пізнавати його – одна з найважливіших здібностей людської особистості. Людина перебуває в перманентній взаємодії з довколишнім світом і збирає інформацію про нього, в результаті чого оточуюча дійсність відображається у свідомості людини. Отримані знання виражаються в мові. Мова не існує поза людиною, а людина не існує поза мовою. Мова – це інструмент пізнання, який допомагає людині пізнавати світ і культуру. Вона є знаряддям культури: формує людину, її поведінку, світогляд, менталітет, спосіб життя, національний характер, ідеологію [30].

Мова як засіб спілкування людей координує їхню спільну діяльність як символічний засіб у процесі мовної взаємодії людей, у якому комунікаційна діяльність координується на основі ресурсів мовної системи. Мова бере участь не тільки в передачі думки про вже відоме, а й у формуванні нової думки про нове відоме явище, процес, предмет.

Питання про взаємодію та взаємозв'язки між мовою та культурою є одним із найбільш обговорюваних і досліджуваних у лінгвістиці з ХІХ століття та не втратило своєї актуальності й досі. Спочатку цю проблему намагався вирішити В. фон Гумбольдт, концепція якого базується на таких тезах [1]:

- матеріальна і духовна культура втілюються в мові;
- уся культура є національною, її національний характер виражається в мові за допомогою певного світогляду;
- мова має внутрішню форму, специфічну для кожного народу;
- внутрішня форма мови є вираженням «народного духу», його культури;
- мова є сполучною ланкою між людиною та довколишнім світом.

За В. фон Гумбольдтом, мова і культура – це форми свідомості, які відображають світогляд людини і є національною формою втілення матеріальної і духовної культури народу [1]. Згодом концепцію В. фон

Гумбольдта розвинули Ш. Баллі, І. О. Бодуен де Куртене, Ж. Вандрієс, О. А. Потебня, та інші вчені. Усі визначення мови, проте, сходяться в головному: мова – це засіб спілкування, засіб вираження думок. Наприкінці ХХ століття у визначеннях терміну «мова» відбулося суттєве доповнення: мова є продуктом культури, її важливою складовою й умовою існування, фактором формування культурних кодів [39].

Будь-яка культура є єдністю духовного і матеріального. Матеріальна сторона культури представлена в мові національними лексичними одиницями, духовна – стійкими асоціаціями, загальним баченням світу, що склалося в тій чи іншій мовній групі в ході її культурно-історичного розвитку. Однак, порівнюючи мову і культуру, розрізняють сумісні та несумісні елементи. Мова як складова культури зазвичай належить до несумісних елементів. До таких елементів належать, перш за все, безеквівалентна лексика або конотації, які присутні в словах однієї мови і відсутні або відрізняються від них у словах іншої мови [26], себто елементи, що позначають певні мовні одиниці, реалії або "культурні смисли", "культуроніми"[15].

Насправді близькість мови і культури чітко проявляється: поява нових реалій у матеріальному і духовному житті суспільства веде до появи реалій у мові, а час появи нових реалій можна визначити досить точно, оскільки лексика чуйно реагує на всі зміни в суспільному житті. Відмінною рисою реалії порівняно з іншими словами мови є характер її об'єктивного змісту, тобто тісний зв'язок предмета, поняття, явища, що позначається дійсністю, з людьми, країною, з одного боку, та з історичним часом – з іншого. Прикладом місцевих реалій є назви місцевих пам'яток, які, навіть якщо вони стають відомими за межами відповідної території, все одно зберігають асоціацію з даною місцевістю. Реальності також мають часове забарвлення. Як мовне явище, найбільш тісно пов'язане з культурою, ці лексичні одиниці швидко реагують на будь-які зміни в суспільному розвитку; серед них завжди можна виділити реалії – неологізми, історизми, архаїзми [26].

Реалії входять до складу *безеквівалентної* лексики. Безеквівалентна лексика є частиною культури народу, виражає його світогляд, філософські, соціальні та моральні уявлення, художні смаки та менталітет. Ця лексика стає невід'ємною частиною змісту, несе додаткові фонові семи «етнічного», «фольклорного», «фантастичного» тощо й бере активну участь у формуванні емоційно-експресивної аури вірша, його прагматичного потенціалу, впливі на читача [13].

Досить специфічним випадком мовної дійсності є безеквівалентна лексика, яка в різних мовах становить 6–10%. Саме цей пласт лексики точно відображає соціокультурні та етноспецифічні елементи світогляду. Традиційно під безеквівалентною лексикою розуміють лексичні одиниці, які не мають словникових еквівалентів у жодній із порівнюваних мов з кількох причин: 1) через те, що в суспільній практиці їх носіїв немає відповідних реалій; 2) через відсутність у тій чи іншій мові лексичних одиниць, що визначають відповідне поняття [11].

Безеквівалентна лексика дає змогу «стисло, образно, яскраво висловити зміст, точку зору, і не прямо, а з посиланням на загальнокультурні знання, характерні для того чи іншого народу» [23].

Слід зазначити, що до безеквівалентної лексики належать архаїзми, історизми, екзоти, назви, мовні одиниці, що представляють різні тематичні групи: антропоніми, топоніми, гідроніми, назви національних страв і напоїв (кухня як невід'ємна частина культури), національні назви. Музичні інструменти, назви транспортних засобів, назви грошових одиниць, назви адміністративних одиниць і посад, у тому числі імена представників соціальних класів, класів населення, професій, назви книг, проповідей, оповідань, повчань, імена міфічних і демонських істот, казки та імена їх персонажів, літературні твори, назви релігійних свят, звичаїв і обрядів, назви будівель, споруд, приміщень, назви тварин і рослин, назви ігор, лайки, вітання, релігійні кліше, прислів'я, ідіоми, скоромовки, вигуки тощо.

Нееквівалентну лексику порівняно легко помітити під час порівняння мов, оскільки вона найбільш чітко демонструє специфіку фрагментації реальності цієї мови та специфіку її культури. Якщо безеквівалентна лексика відноситься не тільки до позначення реалій побуту, а й до назв ознак державного і політичного устрою, різних сфер виробничого і культурного життя людей, то число реалій в мові у кожного народу є досить великим [25].

Особливі труднощі при перекладі становлять реалії, оскільки вони абсолютно типові для мови оригіналу: за частотою вживання, за роллю в мові, за її побутовим характером; вони нічим не відрізняються від інших слів мови оригіналу. Перекладач повинен вміти розпізнавати реалії та робити їх зрозумілими в культурі мови перекладу. Щоб правильно відобразити дійсність у тексті перекладу, перекладач повинен точно знати, що означає ця дійсність і яка фонова інформація стоїть за нею, тобто які саме реалії слід зрозуміти [34].

Найпоширенішими методами перекладу реалій є:

1. Транскрипція й транслітерація;
2. Калькування;
3. Переклад за допомогою використання функціонального аналога;
4. Описовий переклад;
5. Трансформаційний переклад;
6. Упущення реалії в перекладі [38].

Транскрипція перекладу – це «формальне фонематичне відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою фонем мови та за допомогою фонетичної міміки вихідного слова». Іншим методом перекладу є транслітерація – «формальне дослівне відтворення оригінальної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови, яке перекладає дослівну імітацію форми оригінального слова» [25].

Транскрипція реалії – «механічна передача дійсності з іноземних мов графічними засобами з максимальним наближенням до вихідної фонетичної форми». Транслітерація і транскрипція використовуються при перекладі реалій, коли перекладач хоче відобразити в мові, що національний колорит або певна

реалія є основним предметом висловлювання, що дозволяє не залишити його поза увагою. Нерідко разом із коментарями до перекладу використовуються транслітерація та транскрипція, оскільки сутність, відома одержувачу перекладу, не потребує жодного пояснення.

Калькування – це відтворення комбінаторної структури слів. Суть калькування полягає в тому, що елементи або слова перекладного речення передаються слово в слово. При калькуванні також може змінюватися кількість слів у словосполученні, відмінювання, порядок слів.

Реальність у тексті перекладу може бути замінена її функціональним аналогом, який виконує функції, подібні до реальності оригіналу, але відрізняється від реальності своїми властивостями. Іншими словами, нееквівалентна реальність замінюється не еквівалентом, а лише аналогом, який є таким лише в даному контексті. Загалом природу цього прийому можна пояснити тим, що «одну й ту саму об'єктивну ситуацію мовно представляють різні, хоч і споріднені, знаки» [39].

Описовий переклад реалій використовується в тих випадках, коли нееквівалентна сутність оригіналу маловідома адресату перекладу. У таких випадках описовий переклад можна назвати оптимальним способом передачі дійсності, оскільки реципієнт перекладу може не тільки відчувати національний колорит контексту, а й зрозуміти суть і визначення тієї чи іншої дійсності.

Говорячи про описовий переклад, необхідно також відзначити такий прийом перекладу, як перекладна примітка або виноска. Примітка до перекладу часто необхідна при перекладі реалій, пов'язаних із відомою історичною чи літературною особою оригінального тексту. Таким чином перекладач може відтворити алюзію в оригінальному тексті за допомогою транскрипції, транслітерації чи кальки та додати коментар чи примітку.

Трансформаційний переклад – це переклад дійсності за допомогою лексичної, граматичної чи стилістичної трансформації. У трансформаційному перекладі здебільшого транспортується стилістичне забарвлення дійсності, а її

графічна сутність залишається на другому плані. Цей спосіб перекладу дійсності С. Влахов називає контекстним перекладом [11].

Такий прийом перекладу реалій, як пропуск у перекладі, часто використовується у формі відмови від передачі національного колориту реалій. У цьому випадку реципієнт перекладу розуміє зміст дійсності, але відображення культури та ментальності іншого народу залишається непереданим. Як наслідок, можна говорити про недостатню адекватність перекладу. З іншого боку, наукові джерела зазначають, що перенасичення тексту перекладу національним колоритом і культурною специфікою також може призвести до «порушення адекватності перекладу» [25].

Змістом операції транскодування є запозичення або асиміляція фонетичних чи графічних елементів певної мови іншою. В. Карабан визначає такі види транскодування: 1) транскрипція (передача фонетичної форми слова вхідної мови); 2) транслітерація (передача графічної оболонки іншомовного слова); 3) змішане транскодування (застосування транскрипції з елементами транслітерації); 4) Адаптивне транскодування (адаптація форми вхідного слова до фонетичної та/або граматичної структур мови перекладу) [16].

Використання перекодування виключає ризик неправильної вимови еквівалентного слова та занурює реципієнта в атмосферу іншої мови. Таким чином створюється певний експресивний потенціал: у контексті рідної мови запозичене слово виділяється як іншомовне і надає своєрідності означуваному предмету [12].

Субституція передбачає використання в безеквівалентах тексту перекладу назви родового поняття – гіпероніма (в окремих випадках назви видового поняття – гіпоніма) або слова з функціонально близьким значенням (аналогом) мови перекладу. Вчені також називають цей метод «порівнянням» або «узагальненим наближеним перекладом». Слід зазначити, що внаслідок гіперонімічної транспозиції втрачається етноспецифіка, оскільки локальна сема, усі конотативні семи та частина денотативної семи не відтворюються. Р. Зорівчак стверджує, що такий переклад призводить до «дереалізації реалій,

оскільки часто конкретне поняття передається за допомогою лексеми надзвичайно широкої, нечіткої референції» [22].

Укладачі перекладних словників використовують калькування як самостійний спосіб семантизації лише для еквівалентних сполук. Для лексикографічної обробки складних слів з нееквівалентними значеннями калькування поєднується з іншими способами міжмовної транспозиції.

Варто зауважити, що в лексикографічній практиці калькування доречно використовувати лише для семантично вмотивованих лексем вхідної мови, інакше дослівний переклад безеквівалентних складних іменників є незрозумілим для користувача. Оскільки калькування стосується відтворення внутрішньої форми слова, а отже і образотворчого наповнення лексеми, цей спосіб активізує словотвірні процеси в мові перекладу та дає імпульс для утворення семантично насичених і легких для засвоєння нових слів цільовою мовою [17].

Р. Зорівчак запропонувала перекладати етноспецифічні безеквівалентні слова міжмовною транспозицією на рівні конотації, а також контекстуальним розтлумаченням [22]. Ми вважаємо дані способи вторинними в межах лексикографії, тобто такими, що відтворюють аналогові та дескриптивні еквіваленти відповідно. Було виявлено ще один спосіб репрезентації безеквівалентних слів, який використовується лише у словниках. Суть цього методу в перекладі безеквівалентного слова в оточенні того слова, з яким воно найчастіше зустрічається, що є підставою для пропозиції назви "контекстуалізація" [38].

Слід підкреслити, що для опрацювання безеквівалентних значень у перекладах додатково використовуються полілексемні конструкції в дужках, які вказують на основний відповідник і які в науковій літературі називаються «поясненнями» [5].

Переклади дозволяють мільйонам людей отримати доступ до творів, які інакше були б для них недоступні через мовні бар'єри, навіть якщо оригінал, можливо, зазнав деяких змін або втратив частину своєї суті в процесі.

Незважаючи на будь-які можливі недоліки, переклади служать авторизованими та законними представництвами або заміниками оригінальних творців. Підсумовуючи, переклад має ширший спектр функцій порівняно з оригінальною літературою навіть для творів «мертвими» мовами [29].

Висновки до розділу 1

Таким чином, лінгвістичний аналіз виявив такі варіанти перекладу безеквівалентів українською мовою: транскодування або фонетико-графічне запозичення (транскрипція чи транслітерація безеквівалента); субституція або підстановка (передача гіперонімом, гіпонімом або аналогом); калькування; описовий відповідник (дескриптив); контекстуалізація; комбінована реномінація.

За стратегією передачі національного колориту методи перекладу культурних еквівалентів можна поділити на такі, що ґрунтуються на стратегії екзотизації, тобто адаптації чужих культурних знаків до українського контексту (заміна, описовий відповідник, контекстуалізація). За експресивністю розрізняють способи, які передають зміст еквівалентного значення чи лексеми експліцитно (описовий відповідник, комбінована реномінація) та імпліцитно (підстановка, калькування, контекстуалізація), а також виділяють спосіб, який його не передає (транскодування) [34].

Тому реалії, добре відомі широкому колу реципієнтів перекладу, зазвичай перекладаються шляхом транскрипції, транслітерації чи калькування. Реалії, невідомі одержувачам перекладу, можуть бути перекладені шляхом транскрипції або транслітерації з коментарем до перекладу або описовим супроводом. Якщо використана в оригіналі реалія не несе важливого смислового навантаження, вона може передаватися через функціональний аналог для відображення національного колориту або взагалі опускатися.

Підсумовуючи, можна зробити наступний висновок:

- основними джерелами культурно обумовлених явищ є матеріальна і духовна культура. Хоча насправді світ для всіх однаковий, у кожного народу свій світогляд. Він з максимальною точністю відображає бачення світу тією чи іншою людиною, але не спотворює його, а проходить через нього сам, а це призводить до формування мовних відмінностей чи реалій;

- реалії – це слова й речення, які називають явища, предмети, характерні для життя, побуту, культури, соціально-історичного розвитку народу й невідомі чи чужі для іншого народу, виражають національний колорит, який зазвичай не має точних іншомовних відповідників і вимагає особливого підходу при перекладі;

- реалії – один із класів безеквівалентної лексики;

- реалії характеризуються гнучкістю: не втрачаючи свого статусу, вони можуть відноситися до кількох лексичних розрядів одночасно;

- багато реалій виражають конотативні значення;

- головним критерієм відмежування реалії від інших класів лексичних одиниць є національний колорит.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЗМІВ У ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ ФІЛІППА ДЕЛОРМА «АННА КИЇВСЬКА» ТА ЇХНЬОГО ВІДТВОРЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ І.РЯБЧІЯ

Для поглиблення вивчення історизмів і відображення їх на практиці, ми обрали роман «Анна Київська» Філіппа Делорма - історичний твір про княгиню Анну, доньку князя Ярослава Мудрого та великої княгині Київської Русі Інгегерди.

Анна Київська зіграла помітну роль як в історії Франції, так і в історії України.

З точки зору Франції, Анна Київська була важливою фігурою, яка допомогла зміцнити багатство і владу Франції. Вона була спадкоємицею великого князівства Київської Русі, що надавало Франції певної престижності в очах сусідніх країн.

До речі, топонім *Київська Русь* родом з XIX сторіччя, спочатку московські ченці XVI ст., а за ними й історики, М.М Карамзін, С.М. Соловйов, В.Й. Ключевський, запроваджували імперську концепцію про генеалогічну безперервність правлячого московського роду та володіння ним певними територіями. Більшість російських істориків і в наш час сповідують названу концепцію. Ми схилиємося до топоніму *Давня Русь* або *Давньоруська держава*.

Важливість Анни Київської для України полягає в тому, що вона є частиною спільної історії двох культур – французької та української. Вона була нащадком київського князя Ярослава Мудрого та рідною сестрою Володимира Мономаха.

Також, Анна Київська є символом тісних історичних зв'язків між Україною та Францією, що сприяє подальшому розвитку культурного та економічного співробітництва між двома країнами. На сьогоднішній день, Україна вшановує пам'ять Анни Київської як важливої історичної постаті, яка допомогла зміцнити зв'язки між Францією та Україною.

У загальному контексті, княгиня є важливим історичним джерелом для вивчення культурних, політичних та соціальних зв'язків між країнами в середньовічній Європі. Автор книги описує не лише життя Анни, але й суспільно-політичну ситуацію в Київській Русі та Королівстві Франції. Роман чудово поєднав історію та культуру Франції та Київської Русі. Оскільки, про ті давні події не все відомо на сьогоднішній день, то книга поєднала між собою історію з фантазією та елементами кохання.

Історичний роман містить численні історизми, які додають атмосферності та достовірності твору, але при цьому можуть створювати труднощі при перекладі на інші мови через культурні та історичні відмінності між ними.

2.1 Перекладацькі трансформації, які застосував Іван Рябчій при відтворенні історизмів.

Аби передати історичну специфіку тексту Іван Рябчій, перекладач роману «Анна Київська» Філіппа Делорма, застосував ряд відповідних перекладацьких трансформацій. Одним з найважливіших завдань при перекладі твору полягало в перекладі історизмів.

По-перше, він використовував українські аналогічні слова для історизмів. Наприклад, історизм/екзотизм « *boyard* »(боярин) перекладено як «бояр», « *knyaz* » як «князь» та інші.

По-друге, він досить часто використовував такий спосіб як перекладна примітка. Адже при перекладі реалій, пов'язаних із відомою історичною чи літературною особою оригінального тексту читачу може бути незрозуміло хто цей персонаж та з якими подіями він пов'язаний.

Ось декілька прикладів його приміток :

1. « *Histoire de France depuis Faramond* » [43, с.250]. – « Історія Франції починаючи з Фарамонда» [42, с.202].

Фарамонд – легендарний перший король Франції і предок Меровінгів. Багато хто вважає цю постать вигаданою, а саме ім'я складеним із латинських слів *fara* (плем'я, народ) і *mund* (захист) - себто «захисник народу» [42, с.199].

2. « d'Aix » [43, с.255] – «у місті Екс» [42, с.202]. (Аахен (Aachen) і Ексля-Шапель (Aix-la-Chapelle) - одне й те саме німецьке місто, розташоване в області Північний Райн-Вестфалія. Має дві назви – німецьку і французьку. Відоме своїми термальними джерелами з лікувальними властивостями [42, с.202].

3. Цікаво, що французькою мовою Річ Посполита – це République des Deux Nations, себто Республіка двох націй: польської і литовської [42, с.196].

Нижче, важливо додати ще декілька прикладів зі специфікою в перекладі Івана Рябчія.

«Brave et belliqueux, Sviatoslav était agile comme le léopard, et ne se plaisait qu'au bruit des camps.[...] A ses repas il dédaignait l'usage des viandes bouillies. Dépezant lui-même la chair des chevaux, des buffles et d'autres animaux sauvages, il la tranchait en fines lanières, la mettait un instant sur les charbons et la mangeait ainsi a peine grillée. Dans ses expéditions, il ne se faisait dresser ni tente ni pavillon. La housse de son cheval lui servait de lit, et la selle d'oreiller. » [43, с.24]. – «Ходячи, яко пардус, багато воєн він чинив. Возів же за собою він не возив, ні котла [не брав], ні м'яса [не] варив, але, потонку нарізавши конину, або звірину, або волонину[і] на вуглях спікши, [це] він їв. Навіть шатра він [не] мав, а пітник слав і сідло [клав] у головах» [42, с.28].

У даному уривку ми спостерігаємо особистий стиль перекладача, який намагається надати тексту відповідної специфіки, спрямованої на збереження певних історичних чи звичаєвих аспектів стилю життя славетного воїна. Перекладач відтворив деякі особливості характеру та життєвого кредо героя. Наприклад, у французькому оригіналі сказано, що Святослав був " brave et belliqueux ", що в дослівному перекладі означає "хоробрий та войовничий". Іван Рябчій передав цей епітет за допомогою перифрази "багато воєн він чинив".

Також, в оригіналі йдеться про те, що Святослав не надавав переваги вареним м'ясним стравам, він пік м'ясо на вугіллі. Український переклад передає цей момент таким чином: "Возів же за собою він не возив, ні котла [не

брав], ні м'яса [не] варив, але, потонку нарізавши конину, або звірину, або воловину[і] на вуглях спікши, [це] він їв". Як ми можемо спостерігати, тут Іван Рябчій зробив в перекладі на українську трошки художню інтерпретацію та описовий переклад.

Перекладач також зберіг у тексті факт того, що Святослав не користувався шатрами, а сідло використовував замість подушки під голову: "Навіть шатра він [не] мав, а пітник слав і сідло [клав] у головах".

Відтворення історизмів є одним з найскладніших завдань в перекладі. Для ефективного перекладу історичних термінів та історизмів необхідно мати глибокі знання з історії та культури цільової мови. За перекладом цього твору можна зрозуміти, що Іван Рябчій має досить гарні знання в цій галузі з історії.

Наприклад, при перекладі він перевіряв окремі факти за літописом «Повість минулих літ». Це можна помітити в одному з речень: *Le père de la souveraine a fermé les yeux dès le 20 février 1054, « dans la soixante-sixième année de son âge »* [43, с.244] – «Батько Анни спочив 20 лютого 1054 року на сімдесят шостому році життя» [42, с.194].

У автора – на шістдесят шостому році, але «Повість временних літ» дає 76 років, тому Іван Рябчій переклав згідно з фактами, почерпнутими з літопису, чим виправив допущену автором помилку, адже це надає читачеві більш достовірну інформацію.

Dans son Poute au roi Robert, Adalbéron de Laon n'écrira-t-il pas: «Patres namque tui longe, rex, induperator./ Car depuis longtemps, tes pères sont rois et empereurs. Impériale est la nourrice dont tu sucés le lait » [43, с.94]. – «Адальберон Ланський писав у своїй «Поемі до короля Роберта» (*Carmen ad Rotbertum regem Francorum*): «*Patres namque tui longue, rex, induperator. /Lactibis ugenti dat nutrix induperatrix...* – Адже віддавна предки твої королями були й імператорами. І молоко ти ссеш у мамки-імператриці» [42, с.82].

Як зазначає сам автор для насолоди він вирішив перед перекладом давати кілька рядків мовами ойль, окситанською чи латиною. Цитати зі старофранцузької – мов ойль чи ок – було «перекладено». Та він намагався не

зашкодивши змісту, зберегти словник і синтаксис оригіналу, часто вельми вишукані. Орфографію і пунктуацію для полегшення читання осучаснено. Таким чином, потрібно ще вміти при перекладі не втратити зміст та вміти перекладати дослівно мови, які на сьогоднішній день можуть вже вийти з вживання.

Отже, щоб відбувся точний переклад історизмів, важливо мати не лише всебічне знання мови, але й розуміння історичного контексту та культурних властивостей регіону, з якого походить текст.

Таким чином, застосування українських аналогів, пояснень та стилізацією під старослов'янську мову окремих виразів допомогло Івану Рябчю відтворити історичну атмосферу твору і передати його історичний контекст українському читачеві.

2.2 Види історизмів та їх особливості у романі « Анна Київська »

Під час прочитання книги, ми виокремили досить багато історизмів, які збираємося проаналізувати:

1. « Iaroslav Moudri – Iaroslav le Sage » [43, с.9]. – «Ярослав Мудрий»[42, с.14].

Цей історизм представляє собою ім'я видатного князя Київської Русі – Ярослава Мудрого. Цікавим було те, що автор, окрім повного імені князя, додав його відомий французький інваріант « le Sage », що в перекладі означає «мудрий». Саме у такому вигляді ім'я князя стало відомим у тогочасній Європі.

2. « Grande-prince de Kiev » [43, с.9]. – «великий князь Київський» [42, с.14].

Цей історизм відноситься до звання князя, яке було характерним для Київської Русі.

3. « Ruthénie » [43, с.9]. – «Рутенія/ Русь» [42, с.14].

Раніше цей архаїзм- топонім передавав назву території Русі та був його синонімом. У французькій версії слово « Ruthénie », повністю відтворене як оригінальна назва, тобто виконана транскрипція. Архаїзм «Рутенія» був

вживаний в історичному контексті для позначення певних територій або народів, навіть зараз він все ще інколи вживається, хоча здебільшого в наукових або історичних дослідженнях.

4. « Trypilliens, Cimmériens, Scythes.. » [43, с.9]. – «Трипільці, кіммерійці, скіфи» [42, с.15].

Це були давні народи, які заселяли територію сучасної України. У перекладі відбувається точне відтворення оригінальних назв цих корінних народів.

5. « Devin » [43, с.17]. – « Віщий » [42, с.23].

Це архаїзм, що означає «пророк», «чаклун» чи «віщун».

6. « De khagan » [43, с.18]. – «каган» [42, с.23].

«Каган» - це титул, що використовувався протягом історії для позначення правителя певної тюркської або монгольської етнічної групи. На тюркській мові "каган" означає "великий правитель", пізніше це слово трансформувалось в «хан». При перекладі виконувалась транслітерація.

7. « les vassaux » [43, с.18]. – «васали» [42, с.24].

Цей історизм використовували в середньовічній Європі для позначення феодальної системи, в якій один лорд (васал) повинен був вірно служити іншому – своєму сеньйору в обмін на землю або захист.

8. A savoir le « Chantier naval » [43, с.18]. – «себто корабельня» [42, с.24].

Тут ми можемо підмітити, що вираз a savoir (який зазвичай означає: а саме) переклали архаїчним словом «себто» , що вказує на певну архаїзацію вислову. Загалом цей вислів вказує на історичний контекст, де йдеться про старовинну корабельну верф.

9. « Deniers » [43, с.20]. – дирхеми, динарії [42, с.24].

Це архаїзм, який раніше використовувався для позначення грошової одиниці в Західній Європі, а на сьогоднішній день є грошовою одиницею в деяких арабських країнах.

10. « La Chronique de Nestor » [43, с.21]. – «Повість минулих літ» [42, с.25]; літопис, також у творі було вжито іншу версію у перекладі як « Récit des temps passes » [43, с.36]. – буквально : Повість минулих літ.

Це історичний документ, який є найважливішою писемною пам'яткою, що пов'язана з історією тодішньої Русі. « La Chronique de Nestor » та « Récit des temps passés » є історичними назвами одного й того самого документу, що згадуються у відповідних історичних текстах.

11. « La droujina » [43, с.22]. – «дружина» [42, с.26].

У французькій мові виконана транслітерація слова «дружина»

Дружина – це термін, який вживався в середньовічній Русі і означало княже військо.

12. « Riourikide » [43, с.24]. – «Рюрикович» [42, с.28].

Рід Рюриковичів – династія князів Київської Русі, названа на честь легендарного засновника династії Рюрика. Отже, «Рюриковичі» - це історизм, що походить від імені Рюрика і використовується для позначення членів його роду.

13. « Nécropole royale » [43, с.33]. – «княжа усипальня» [42, с.34].

Тут можна помітити історичний термін «некрополь», який означає кладовище. У контексті історії це відноситься до поховань великих правителів. В українському перекладі «княжа усипальня» - це еквівалент терміну, який означає те саме, що і некрополь. Це слово можна вважати архаїзмом, оскільки воно досі ще інколи вживається, зазвичай, в стародавній чи вишуканій лексиці.

14. « Des voïvodes » [43, с.48]. – «воєводи» [42, с.44].

Названий історизм походить від слов'янського «воєвода». Цей термін позначає очільника військового підрозділу в слов'янських країнах. У французькій мові цей історизм зазвичай позначав князів, які мали військові повноваження у Східній та Центральній Європі. У сучасній французькій мові цей термін практично не використовується, тому це слово можна вважати застарілим екзотизмом.

15. « le clan des Juifs radhanites » [43, с.43]. – «єврейський клан раданітів» [42, с.41].

«Le clan» у французькій мові означає родина або клан, проте зазвичай використовується лише в історичному контексті, щоб позначити групу людей, яка має спільне походження.

Раданіти – це єврейські торговці, які займались міжнародною торгівлею по Євразії. Оскільки це відбувалось в середньовічні часи, то це слово можна також віднести до історизмів.

16. « Papyrus » [43, с.46]. – «папірус» [42, с.42].

Папірус – це товстий паперовий матеріал, який використовувався для письма. Виготовляли його зі стебел рослини циперус. Цей історизм використовували для опису давніх документів, які зазвичай писалися вручну на цьому папірусі.

17. « La Rousska Pravda » [43, с.46]. – «Руська Правда» [42, с.42].

На той час це був важливий юридичний кодекс, який відображав правову систему Київської Русі. Він містив різні правила щодо спадку, шлюбу та інші норми регуляції життя. Назва французькою передана із застосуванням транслітерації.

18. « Un kholop » [43, с.47]. – «холоп» [42, с.44].

Цей термін з'явився якраз в період Київської Русі. Так називали людей, які були власністю інших осіб та виконували всі їхні накази, простіше кажучи, це були раби чи так звана «робоча сила». У французькій мові виконана транслітерація цього історизму.

19. « Boyards » [43, с.48]. – «бояри» [42, с.44].

Бояри – це історизм, який використовували для позначення князівської верхівки. Зазвичай вони мали значну владу і багатство. Це слово можна було б ще перекласти як дворянин, оскільки воно має це значення, проте в історичному контексті боярин надає більшої екзотики, тому при описі тих часів було б більш коректно вживати саме його.

20. « Francie » [43, с.99]. – «Франкія» [42, с.71]. Слово Francie було утворене для передавання французькою мовою латинського Francia на позначення території, яку займали численні королівства франків, і аби відрізнити її від власне Франції (France), що утворилась вже пізніше(прим.пер.)

21. « Prélats » [43, с.48]. – «прелати» [42, с.44].

Цей історизм позначає високий титул церковного чиновника. Більш простими словами це кардинали, єпископи, вживається і в наш час.

22. « Chefs de tribus » [43, с.48]. – «ватажки окремих племен» [42, с.44].

Історизм «племена», зазвичай позначав групу людей, які вважали себе спільними нащадками предків з однієї культури чи території. На сьогоднішній день цей термін вживається лише в наукових дослідженнях. Оскільки слово «chef» має багато синонімів у перекладі, то окрім переклада Івана Рябчія «ватажки окремих племен» можна було б перекласти точніше як «вожді племен.»

23. « Mstislav le Téméraire » [43, с.58]. – «Мстислав Хоробрий» [42, с.51].

« Mstislav le Téméraire » — французький вислів, який українською перекладається як «Мстислав Хоробрий».

Мстислав Хоробрий був князем із давніх часів, який справді вмів воювати та захищати своє князівство. Він допоміг своїм людям виграти багато битв і захистив їх від ворогів, які хотіли завдати їм шкоди.

Словосполучення «Mstislav le Téméraire» використовується в літературних чи історичних текстах для прославлення хоробрості та відваги Мстислава в військових діях і керунку князівством. Вираз «le Téméraire» є відтворенням слов'янського слова «хоробрий», саме таким чином передавалися/перекладалися характерні риси певних історичних постатей, які стали відомими завдяки своїм якостям – Мстислав в літературному чи історичному контексті став хоробрим, так само як Charlemagne перекладається як Карл Великий.

24. « Sagement du marquisat » [43, с.87]. – «титулом Маркіза» [42, с.79].

Історизм " Sagement du marquisat " використовується у французькій мові як титул для означення маркізів у Середньовічній Франції. У сучасній французькій мові цей титул не використовується і може бути перекладений як "маркіз". Українською мовою "Sagement du marquisat" можна перекласти як "маркізьський титул" або "титул маркіза".

25. « Puissants feudataires » [43, с.87]. – «наймогутніші васали» [42, с.79].

Вживалось для опису наймогутніших васалів, які були власниками земельних угідь і повинні були служити королю або іншому вищому феодалу в обмін на користування земельними володіннями.

26. « Des messagers avant-coureurs » [43, с.131]. – «гінці» [42, с.115].

Цей вираз є історичним терміном, який вживався в минулому для позначення гінців або кур'єрів, які відправлялися навперейми армії або делегації, що наближалася, з метою повідомити про їхнє прибуття. Ці гінці-провісники мали за завдання попередити про прибуття та підготувати зустріч, а також донести важливу інформацію та інструкції. Сьогодні цей термін може використовуватися в переносному значенні, щоб позначити когось, хто йде вперед зі звісткою або новиною.

27. Ойль (langue d'oïl) – романська мова, яка була поширена на півночі Галлії (Франція, Бельгія і англо-нормандські острови) у середні віки. [42, с.126] (прим. пер.).

28. « La Sainte Ampoule » [43, с.155]. – «Священна скляниця» [42, с.130].

Це історичний термін, який походить від старофранцузької мови. В середньовічній Франції священну ампулу використовували для коронації французьких монархів. Цей фіал було розбито під час Французької революції у 1793 році та у 1821 відновлено.

Український переклад "Священна скляниця" є достатньо точним перекладом, який передає основне значення терміну. Цей переклад повністю відображає його історичну значимість та використання.

29. « La salle du Tau » [43, с.162]. – «зала Тау» [43, с.137].

Це була зала в Архієпископському палаці Тау в Реймсі, вона називалися так через свою форму. В цій залі відбувався бенкет після коронування. (прим.пер.)

30. « L'ancien Régime » [43, с.179]. – «Старий режим» [42, с.147].

Так називали політичний і суспільно-економічний лад у Франції з кінця 16 ст до Французької революції(прим.пер.). Перекладач використовує еквівалентний термін з історії України, щоб передати те ж саме поняття в українській мові.

2.3 Особливості перекладу та відтворення речень з історичним контекстом в романі «Анна Київська»

Ми виділили також багато речень з історичним контекстом, про що нижче. Деякі з них були досить легкі для перекладу, проте більшість були доволі важкі.

1. « Cette ville sera désormais la Mère de toutes les villes ruthènes » [43, с.17]. – «Хай буде се мати городам руським» [42, с.23].

Переклад цього виразу українською мовою є досить точним і передає основний зміст історизму. У французькому оригіналі « ruthène » використовується для позначення слов'янської Русі. Український переклад «руським» передає цю семантику. І. Рябчій застосував описовий переклад, який при цьому не втратив основної ідеї речення.

2. « ...assujettissant tour a tour les tribus siverianes, drevlianes, oulitches ou tivertses, et les soumettant a la ponction fiscale » [43, с.17]. – «підкоривши по черзі племена сіверян, древлян, уличів і тиверців та примусивши їх платити данину» [42, с.23]. В цьому реченні в нас перелічені історичні племена: сіверяни, древляни, уличі і тиверці. А також тут присутній історизм «данина» – це так званий податок, яку селяни чи феодали платили владі у вигляді грошей, збіжжя чи худоби в обмін на захист, управління і тд. Ми можемо спостерігати практично дослівний переклад

речення, при цьому перелік племен «сіверян, древлян, уличів і тиверців» виконувався за допомогою транслітерації.

3. « Oleg porte le titre de veliki kniaz » [43, с.17]. – Олег називався «великим князем» [42, с.23].

Тут можна підмітити, що у французькій мові задля екзотичної прикраси твору автор виконав транслітерацію історизму «великий князь».

4. « Leurs princes avec tous les Ruthènes sortent de Kiev et partent pour les poludje » [43, с.18]. – Князі з усіма рутенцями виходять із Києва та вирушають на «полюддя». [42, с.24].

У цьому реченні ми можемо спостерігати відразу декілька історизмів. По перше, це « leurs princes » – «їхні князі», це історизм, який вживався в середні віки. « Ruthènes » – «рутенці» – це історизм, яким в середньовічній літературі називали українців.

« poludje » – « полюддя» – давній історизм, який означав збирання данини на місцях, по всій Київській Русі.

5. « Ils se livrent sans mesure a la consommation de l'alcool, qu'ils boivent nuit et jour... » [43, с.20]. – Трунок вони вживають без міри, п'ють удень і вночі [42, с.25].

Тут Іван Рябчій виконав цікавий переклад слова « l'alcool », який в класичному перекладі означає «спирт чи алкоголь». Він зробив трансформацію і використав більш історичне слово і переклав як «трунок», що означає алкогольний напій або відвар з трав. На сьогоднішній день, це слово використовують лише як історизм, а також в поезії.

6. « La, avec l'aide du jarl Haakon Sigurdsson, il stipendie une bande de mercenaires varègues » [43, с.28]. – «Там, за допомогою ярла Хакона Сігурдарссона Володимир винайняв ватагу варягів» [42, с.31].

В цьому реченні ми виділили такі історизми, як jarl – він позначав вищий староскандинавський титул, також його можна розуміти в значенні герцог чи воєвода.

Також, дієслово « *stipendie* », що означає «наймати». Це досить застаріле слово і на сьогоднішній день у сучасній французькій мові майже не вживається. Ще історизм « *varègues* », так в середні віки називали скандинавський народ. Взагалом, переклад в цьому випадку виконаний за допомогою функціонального аналогу, тобто передає весь сенс і при цьому використані українські еквіваленти.

7. « ...Faites-nous le savoir par des rescrits impériaux ou par de fidèles messagers, afin que nous vous envoyions des ambassadeurs dignes de votre Majesté » [43, с.100]. – «Дайте нам знати про це імператорським рескриптом або через вірних вістунів, аби ми відрядили послів, гідних Вашої Величності...» [42, с.89].

Подібна стилізація є прикладом старовинної форми мови, яка була поширена у середньовічній та ранній новій історії. Переклад історизму « *rescrits impériaux* » на українську мову було здійснено за допомогою транслітеранту слова « *rescrits* » як «рескрипт», а слова « *impériaux* » як «імператорські». Це досить точний переклад, оскільки «рескрипт» у французькій мові є письмовим документом, який містить узагальнення думок і позицій правителя з певного питання.

Fidèles messagers – вірні вістуні – це люди, які вірно та точно передають повідомлення або інформацію від однієї особи до іншої. Це були люди, які виконували функції посланців або шпигунів, щоб передати важливу інформацію до чи від володаря.

Ambassadeurs dignes de votre Majesté – послів, гідних Вашої Величності - це люди, яких відправляють в якості представників своєї країни для переговорів з іншими країнами або відправниками, часто у важливих дипломатичних місіях. У контексті історичного періоду, це були люди, які мали високий статус та відповідальність і до яких мали ставитися з повагою.

В цьому уривку виконаний переклад «слово-в-слово» для більш яскравої передачі змісту.

8. « À l'image des ambassadeurs de la Chanson de Roland » [43, с.131]. – як і посли з «Пісні про Роланда» [42, с.115].

«Пісня про Роланда» – це старофранцузька епічна поема, написана на давньофранцузькій мові, яка розповідає про битву Роланда та його війська проти мусульманських сарацинів в Іспанії. Цей твір є одним з найвідоміших прикладів ранньої французької літератури та відомий своїми яскравими образами, героїзмом та драматичним сюжетом. Це оригінальна назва на французькій мові, тому виконаний дослівний та точний переклад з французької на українську.

9. « ...Sa glorieuse épouse a fait recouvrir d'argent sa lance » [43, с.105]. – «Преславна дружина його наказала оббити сріблом списа його» [42, с.92].

Почнемо з того, що слово « glorieuse » в оригіналі хоче виділити те, що дружина є поважною, славетною або відомою. Однак, у перекладі це слово було стилізовано на "преславна", що теж має схоже значення, але вже є інтерпретацією перекладача.

Також, у оригіналі сказано "fait recouvrir d'argent sa lance", що буквально означає "покрила його спис сріблом". У перекладі ж ми бачимо, що перекладач використовує слово "оббити", що відображає технологічний процес обкладання чогось сріблом.

У цілому, перекладач зумів передати основний зміст речення та зберегти його логіку. Однак, було внесено деякі зміни у вибір слів, використовуючи описовий переклад, від якого інтерпретація оригінального тексту стає більш насиченою.

10.« Ces hommes vains et légers étaient aussi affectés dans leurs mœurs que dans leur costume » [43, с.107]. – «Ці легковажні й гонористі панки вражали всіх як убранням, так і звичаями» [42, с.93].

У цьому випадку перекладач використовує відповідні слова, які відображають суть історичного контексту оригіналу, проте не зберігає дослівності. У даному випадку перекладач замінив « vains et légers » на «легковажні й гонористі»(у французькій мові дослівно це означає «марнотратні

та легковажні»), а « moers » на «звичаї» (у французькій мові це слово використовується більше, як «манери»). Таким чином, можемо підмітити, що Іван Рябчій здійснив трансформаційний переклад для розуміння історичного контексту оригінального твору, щоб переклад був зрозумілим для сучасних читачів.

11.« ... à la tourbe des seigneurs châtelains, orgueilleux, cruels et batailleurs, dominant la masse des paysans attachés à la glèbe, et peu ou prou soumis sur rigueurs du servage » [43, с.113]. – «...ціле юрмище пихатих, жорстоких і швидких до бійки каштелянів володарювали над прив'язаними до ниви селянами, так чи так присилуваних до фактичного рабства» [42, с.98].

По-перше, що ми можемо підмітити цікаве в перекладі, це те, як перекладене слово « la tourbe ». Взагалі, в дослівному перекладі воно означає торф, проте в контексті цього речення воно вжите метафорично і щоб описати натовп людей перекладач це трансформував у перекладі як «ціле юрмище», хоча тут може йтися про торф як про «родючі землі», до яких були прив'язані багатії.

« Seigneurs chatelains » означає «каштеляни». Термін «каштелян» вживався для позначення посади управителя замку або фортеці. Зазвичай каштеляни були членами знаті та мали значний соціальний статус. « Paysans attachés a la glebe » – це селяни, прив'язані до ниви і які працювали на землі, що належала панам, і не мали можливості піти з неї без дозволу свого пана;

« Rigueurs du servage » – це обмеження та кріпацькі обов'язки, які були накладені на селян.

12.« La fange puante, le feu et la brûlure du soufre, le châtiment de la géhenne, affreux, sans mesure et sans fin » [43, с.117]. – «Киплячу твань, вогонь і жар сірки, кару геєною – страхітливу, безмежну і нескінченну» [42, с.100]. Переклад виконаний в стилі церковного залякування, яким користувалися можновладці задля упокорення селян.

13.« Il n'a nulle envie de lier son destin à quelque virago de même acabit » [43, с.121]. – «Він не мав ані найменшого бажання пов'язувати свою долю з фурією, подібною до матінки» [42, с.107].

Досить складне речення для перекладу, оскільки не відразу можна зрозуміти через слово « *virago* », який сенс в нього вкладено. Взагалі, саме слово « *virago* » позначає жінку, яка проявляє властивості, які зазвичай вважаються чоловічими, наприклад, здатність до бійки, мужність, агресивність тощо. У даному контексті, "*virago*" означає жінку-воїна або жінку, яка має владу над своїм оточенням. Оскільки мова про сина, який мав досить агресивну та мужню мати, то Іван Рябчій вдало підібрав переклад, зробивши метафоричну трансформацію «з фурією, подібною до матінки», щоб краще передати характер тієї особи та надати яскравості цьому реченню.

14.« Dans la fameuse ville de Kiev, le prince Vladimir donna un banquet, un festin de gala, pour beaucoup de princes et de boyards, et pour les grands et vaillants bogatyrs [preux] » [43, с.131]. – « Ой у славному місті Києві Володимир князь учту справляв, бучний бенкет для інших князів та бояр, а також для славних хоробрих богатирів» [42, с.115].

« Bogatyrs » теж є історичним терміном, який вказує на славних воїнів в давньоруській міфології і літературі. На французькій мові виконали транслітерацію та додали термін « *preux* », що є близьким за значенням до «героїв» чи «воїнів». Це було зроблено для полегшення читання, щоб іноземні читачі могли зрозуміти про кого йде мова.

« Princes » та « boyards » – це дві різні соціальні групи в середньовічній Русі, і перекладач правильно зберіг їх розрізнення у відповідні українські слова "князі" та "бояри".

Отже, можна сказати, що переклад даного речення є досить вдалим та достатньо точним з точки зору збереження історичної термінології та контексту.

15.« La Chanson de Roland met en scène semblable chevauchée, dans un crépuscule de légende » [43, с.145]. – У «Пісні про Роланда» казковим стилем змальовано схожу кавакальду [42, с.125].

У перекладі історизму « *chevauchée* » використовується еквівалентне слово «кавакальда». Хоча пропущений вираз, що містить модальність повідомлення: « *dans un crépuscule de légende* » – «під покровом легенди».

Також у перекладі використовується техніка локалізації, коли перекладаються не тільки слова, але й контекст, атмосфера та настрій тексту. У перекладі зазначено, що сцена зображена «казковим стилем», ніби речитативом, що вказує на те, що перекладач спробував передати не тільки смислове значення історизму, але й зберегти атмосферу та наратив оригінального тексту.

16. « ...*Henri, roi des Francs, épousa une femme scythe et rousse* » [43, с.145]. – «...Генріх, король франків, взяв за дружину рудоволосу скіфку» [42, с.127]. Тут цікаво підмітити, що французьке слово « *rousse* » можна витлумачити в декількох сенсах і як «рудоволоса», і як «руська».

17.« *Elle n'accompagne pas nécessairement le roi dans toutes ses pérégrinations, en particulier au cours de ses campagnes militaires où il bivouaque sous la tente* » [43, с.176-177]. – «Вона не мусила супроводжувати короля в усіх поїздках, зокрема під час військових походів, коли він жив у шатрі» [42, с.146].

Вираз « *dans toutes ses pérégrinations* » перекладений як «в усіх поїздках», що є більш зрозумілим і сучасним виразом. Взагалі слово « *pérégrination* » можна вважати більш старофранцузьким, оскільки сьогодні воно використовується дуже рідко.

Також, словосполучення « *bivouaque sous la tente* » було перекладено як «жив у шатрі», що також є більш зрозумілим для сучасного читача. Доречі, саме слово « *bivouaque* » перекладач міг би перекласти за допомогою транслітерації як «бівак», оскільки таке слово існує в українській мові якраз таки запозичене з французької, яке означає тимчасову ночівлю під відкритим небом. Проте, це не було зроблено, оскільки зрозуміти для простого читача що таке «бівак» було б важче і тим паче в реченні воно використане в якості

дієслова, а так перекладач використав більш відоме всім слово і спростив таким чином розуміння тексту.

У цілому, перекладач використав достатньо прості і зрозумілі слова та вирази, що сприяють легкому сприйняттю тексту читачем. Однак, це може призвести до певної втрати відтінків мови оригіналу, зокрема історичної та архаїчної лексики.

18.« En règle générale, dans l'eschatocole, le scribe de la chancellerie dessine le monogramme du roi » [43, с.191]. – «Зазвичай в есхатоколах скріб із канцелярії виводив монограму короля» [42, с.157].

В перекладі збережено термін « eschatocole », який є історичним терміном, але в українській мові може бути незрозумілим для широкого кола читачів. Проте для розуміння цього історизму в примітці перекладач пояснює, що есхатокол – це прикінцева частина документа, де містяться дата, місце написання й апрекація – завершальне побажання. Також, слово « scribe » так і переклали на українську як «скріб», тому для деяких читачів це слово може бути незрозумілим, хоча воно означає «писар».

19.« Veire Patene, ki unkes ne mentis...Vrai Père, qui jamais ne mentis, toi qui rappelas saint Lazare d'entre les morts, toi qui sauvas Daniel des lions, sauve mon âme de tous périls, pour les péchés que j'ai faits dans ma vie! » [43, с.240]. –

Граф розумів - життя його скінчилось..

На пагорбі лежить лицем до маврів,

рукою в груди б'є слабкою мляво:

«О Боже, дай моїм гріхам прощення,

Великим і малим від дня появи

Мене на світ і до самої смерті» [42, с.192].

Саме головне в цьому перекладі це те, що перекладач спробував передати емоційну складову текста та використав художні засоби, такі як алітерація та асонанс.

Іван Рябчій хотів відтворити загальну суть оригінального тексту та при цьому зберегти його художність, використовуючи римування, що є досить важким завданням при перекладі.

20.« Enfin, il semble intolérable qu'Anne de Kiev, sacrée à Reims et tutrice d'un souverain mineur, oublie tellement ses devoirs maternels et néglige l'administration du royaume jusqu'à devenir la femme d'un baron certes notable, mais vassal de son propre fils » [43, с.216]. – «По-третє, здавалося нестерпно обурливим те, що помазана в Реймсі на королівство Анна Київська, опікунка малолітнього короля, настільки занехаяла свій материнський обов'язок і керування королівством, що стала дружиною хоча й могутнього барона, а проте васала власного сина» [42, с.177].

Ми можемо помітити, що використовувався описовий переклад. Перекладач якісно відтворив не просто його словесну форму, але й змістове навантаження. Наприклад, у фразі « tutrice d'un souverain mineur », перекладач звернув увагу на те, що це не просто «опікунка», а опікунка малолітнього короля, що є досить важливою деталлю.

У словосполученні « sacrée a Reims », яке перекладене як «помазана в Реймсі», Іван Рябчій чудово відтворює сакральність і особливе значення церемонії коронації через вживання історизму «помазана».

Отже, можна відзначити, що перекладач використовує різні методики для досягнення максимально точного та адекватного перекладу.

21.« Il lui a fallu auparavant répudier sa femme légitime, sous quelque faux prétexte d'adultère. Personnage haut en couleur que ce comte de Valois, parangon des seigneurs querelleurs du temps! » [43, с.212]. – «На підставі цілком вигаданого адюльтеру він відіслав від себе законну дружину. Яскравою особистістю був цей граф де Валуа – справжній взірець тогочасних задерикуватих сеньйорів!» [42, с.175].

Іван Рябчій в цьому історичному документі вдало відтворює тогочасний коментар події:

« *répudier sa femme légitime* », що в дослівному вигляді можна було б перекласти як «відмовитись від законної дружини», проте це б не передало історичний контекст тих часів, тому був зроблений трансформаційний переклад «відіслав від себе законну дружину». Це відображає більш точний звичай того часу, коли шлюб можна було розірвати тільки у випадку зради.

« *Comte de Valois* » – це графський титул, який належав династії Валуа, яка мала значний вплив у середньовічній Франції. « *Parangon des seigneurs querelleurs* » означає «взірець задержуваних сеньйорів», що відображає традиційну поведінку деяких феодалних лордів, які часто втручалися в різні конфлікти і скандали.

22. « *Bienheureux ceux qui ont été invités aux noces de l'Agneau* » [43, с.223].

– «Блаженні ті, що на шлюбну вечерю Агнця покликані» [42, с.183].

Ця фраза є цитатою з Євангелія. Взагалі слово « *Agneau* » означає Агнець, тобто, Ісуса Христа. У перекладі «Агнець» використано правильний переклад для цієї біблійної метафори. Також в перекладі збережено біблеїзм оригіналу, що полягає в використанні слова «блаженні», в яке закладене більш глибоке значення, ніж просто «щасливі».

23.« *Ce prince, élève dès son enfance dans des sentiments de piété et d'amour de Dieu, chérissait la vérité et la justice. Il prenait soin des pauvres, qu'il nourrissait. Il honorait surtout les évêques et les prêtres, aimait extraordinairement les moines, et partageait son bien entre les plus nécessiteux. Il était ennemi de l'ivrognerie et de la volupté* » [43, с.244]. – «Сей благовірний князь Всеволод змалку любив правду, і дбав він про убогих, і воздавав честь єпископам і пресвітерам, а над усе любив чорноризців і давав їм те, чого вони потребували. І сам же він здержувався од п'янства і похоті...» [42, с.194-195].

У даному випадку використано описовий метод перекладу реалій, оскільки перекладач не упустив основної сутті речення та при цьому додав яскравості своїм перекладом. Наприклад, « *élève dès son enfance* » перекладено

як «змалку любив», « piété et d'amour de Dieu » – як «благовірний», « l'ivrognerie et de la volupté » – як «п'янство і похоть».

24.« cette charte a été posée sur l'autel de la Bienheureuse Marie, par [s]a main, celle de [s]on épouse Anne, et aussi de [s]on fils Simon » [43, с.219]. – «хартію цю було покладено на вівтар Благочестивої Марії власною рукою дружини[його] Анни та сина[його] Симона» [42, с.178].

У цьому перекладі застосовується методика стилізації реалій, оскільки в перекладі назви використаний якісний відповідник українською мовою. Наприклад, в оригінальному реченні згадуються « l'autel de la Bienheureuse Marie », « sa main », « son épouse Anne », « son fils Simon », а в перекладі ці реалії передаються як «вівтар Благочестивої Марії», «дружина [його] Анна», «син [його] Симон», що відповідає українській культурі та реаліям середньовіччя. Таким чином, перекладач відтворив не тільки зміст, а й культурний та історичний малюнок оригіналу.

25.« Les ruthènes que nous appelons d'un autre nom Normands », écrira Ludprand, évêque de Crémone. Dans la langue finlandaise, la Suède se dit toujours Ruotsi. Et Rodslagen désigne une province maritime au nord de Stockholm. Un processus similaire aura lieu avec les Francs pour la Gaule, les Bretons pour l'Armorique ou encore les Normands pour l'ancienne Neustrie. Sous la forme moderne de « Russie », le mot sera relevé plus tard par les grands-princes de Moscovie, tandis que l'ancienne Ruthénie kiévienne, dorénavant excentrée, deviendra « l'Ukraine », c'est-à-dire la marche-frontière du nouvel empire... » [43, с.13].

«Рутени, яких ми звемо й на інше імення - нормани». — писав Ліудпранд, єпископ Крємони. Фінською мовою Швецію і досі називають «Руотсі». А Родслаген —морехідна провінція на північ від Стокгольма. Те саме сталося у випадку франків і Галії, бретонів і Арморики та норманів і давньої Нейстрії. Пізніше це слово в сучасному вигляді — «Росія» — підхоплять великі князі московські, а давня Київська Рутенія, центр якої

вже буде зміщено на північ, перетвориться на «Україну» тобто прикордонну нову землю нової імперії...» [42, с.16].

Це уривок історичного документу. Ми можемо спостерігати тут транслітерацію як наприклад Ruotsi — Руотсі. Також, автор показує як значення цих термінів змінювались з часом. Наприклад, він вказує, що фінською мовою Швецію завжди називали «Руотсі». У тексті також згадується про процес трансформації понять «Рутенія» та «Україна». Загалом, цей уривок показує, що географічні назви та етнічні терміни можуть змінюватись з плином часу та під впливом безлічі політичних чи культурних процесів. Перекладачу важливо при перекладі не втратити оригінальні назви місць, оскільки це несе в собі великий історичний сенс.

Висновки до розділу 2

Таким чином, можна підсумувати, що історизми важливі та їх необхідно вивчати особливо через доступні писемні пам'ятки, оскільки в сучасному світі з'являється дуже багато нових речей, явищ, предметів, а також паралельно існують старі, які з часом втрачають своє значення і зникають з ужитку, але в умовах важливих історичних переворотів якраз історизми є важливими свідками, що доносять до нас неймовірні характеристики минули епох, а також, що є найголовнішим, вони повідомляють нащадкам, якими категоріями мислила і за рахунок чого виживала людина, що жила за багато століть до нас.

Після дослідження історичного роману «Анна Київська» ми можемо виділити чимало історичних понять. Ми побачили, що деякі речення було легко перекласти, але більшість – вимагали копіткої праці. Також, були наведені приклади з історичного роману «Анна Київська» та їх переклади з французької мови на українську, які відображають специфіку відтворення історизмів. Наголошується на таких елементах, як транслітерація, функціональний аналог, описовий переклад та вибір історичних слів для передачі значення. Підкреслюється роль деяких історизмів, зокрема термінів для позначення племен і посадових осіб. Слід зазначити, що деякі вживані слова та вирази вже

вийшли з ужитку в сучасній мові. Також відзначено використання давньої форми мови та детальний переклад деяких історично значущих фраз.

Також ми зустрічали безліч видів історизмів такі як топоніми (d'Aix, Ruthénie, Francie, la Sainte Ampoule, la salle du Tau), оніми: (Faramond, Iaroslav Moudri, les vassaux, la droujina, Mstislav le Téméraire), предмети одягу і побуту. Також був опис возів з приданим: « Les coffres de la suite d'Anna de Kiev recèlent sans doute des trésors aussi merveilleux : fourrures d'Astrakan, soieries de Perse, parfums d'Arménie, pierres rares topazes, saphirs et améthystes, aiguères et fibules » [43, с.159]. – «Скрині, які везла із собою Анна Київська, містили, без сумніву, ще більший скарб: астраханські хутра, перські шовки, вірменські парфуми, рідкісні самоцвіти, топази, сапфіри та аметисти, глеки та фібули» [42, с.133].

Всі ці різновиди грають важливу роль при перекладі, адже вони передають атмосферу та історичні події, які важливі для розуміння книги взагалом. Перекладач повинен знати ці контексти та у випадку чого знаходити еквівалентні терміни. Тим паче, топоніми, які мають надзвичайно глибокі зв'язки з історією та географією, без використання оригінальних назв яких при перекладі можуть втратитись різні аспекти культури.

Застаріла лексика є тим джерелом, із якого ми можемо брати інформацію про життя наших предків. Відповідно до того, які слова були колись в активному вжитку, сучасні дослідники мають змогу робити висновки про картину світу людей минулого та їхній побут.

При перекладі історизмів потрібно звертати увагу на їх контекст, культурну та історичну вагу, щоб знайти найбільш точний еквівалент, який передав би сутність та значення оригінального слова.

Значення Анни Київської для України полягає в тому, що вона є частиною спільної історії двох народів - французів і українців. Вона була однією з найвідоміших українок у світовій історії та несла певний вплив на внутрішню політику.

Іван Рябчій, перекладач роману "Анна Київська" Філіппа Делорма, зробив ряд перекладацьких трансформацій, щоб передати історичну специфіку тексту. Одна з найважливіших трансформацій полягала в перекладі історизмів.

Він використовував українські аналогічні слова для історизмів, робив різні трансформаційні переклади, а також досить часто додавав перекладацькі примітки, щоб читачам було легше розуміти сенс.

Переклад історизмів є однією з найскладніших завдань в перекладі. Для ефективного перекладу історичних термінів та історизмів необхідно мати глибокі знання в історії та культурі мови-джерел та в даному випадку цільової мови. За якістю перекладу можна зрозуміти, що Іван Рябчій мав досить гарні знання історії.

Таким чином, застосування українських аналогів, пояснень та давньоруських слів допомогло Івану Рябчій відтворити історичну атмосферу твору і передати її історичний контекст українському читачеві. Перекладач відтворив не тільки зміст, а й культурний та історичний контекст оригіналу.

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження, можемо зробити наступні висновки:

Лінгвістичний аналіз виявив такі варіанти перекладу безеквівалентів українською мовою: транскодування або фонетико-графічне запозичення (транскрипція чи транслітерація безеквівалента); субституція або підстановка (передача гіперонімом, гіпонімом або аналогом); калькування; описовий відповідник (дескриптив); контекстуалізація; комбінована реномінація.

За стратегією передачі національного колориту методи перекладу культурних еквівалентів можна поділити на такі, що ґрунтуються на стратегії екзотизації, тобто адаптації чужих культурних знаків до українського контексту (заміна, описовий відповідник, контекстуалізація). За експресивністю розрізняють способи, які передають зміст еквівалентного значення чи лексеми експліцитно (описовий відповідник, комбінована реномінація) та імпліцитно (підстановка, калькування, контекстуалізація), а також виділяють спосіб, який його не передає (транскодування).

Тому реалії, добре відомі широкому колу реципієнтів перекладу, зазвичай перекладаються шляхом транскрипції, транслітерації чи калькування. Реалії, невідомі одержувачам перекладу, можуть бути перекладені шляхом транскрипції або транслітерації з коментарем до перекладу або описовим супроводом. Якщо використана в оригіналі реалія не несе важливого смислового навантаження, вона може передаватися через функціональний аналог для відображення національного колориту або взагалі опускатися.

Дослідження історичного роману «Анна Київська» та його перекладу українською мовою виявило різноманітність історизмів, зокрема топонімів, онімів, предметів одягу та побуту. Ці історизми відіграють вирішальну роль у передачі атмосфери та історичних подій, життєво важливі для розуміння книги в цілому. Під час перекладу історизмів вкрай важливо враховувати їхній контекст, культурне значення та історичну вагу. Особливо важливо шукати найточніший еквівалент, який передає суть і значення оригінального слова. Вивчення застарілої мови є життєво важливим ресурсом для розуміння стилю життя попередніх епох. В процесі перекладу книги «Анна Київська» Філіпа Делорма перекладач Іван Рябчій використав українські відповідники історичних термінів, вніс різні модифікації та додав примітки до перекладу для покращення розуміння твору.

Вивчення історії та літератури невід'ємно пов'язані, оскільки галузь лексикології відіграє вирішальну роль у розумінні суспільних норм і подій минулих епох. Завдяки художнім образам і атмосферним зображенням часу література має здатність оживляти історію. Трансформація слів у візуальні образи та абстрактні поняття є важливою при спробі зрозуміти твори попередніх періодів; без цієї трансформації розуміння історичної літератури було б недосяжним. Для створення історичної літератури та художніх творів необхідно використовувати архаїчну мову, що відображає минуле народу. Дослідження цих слів дає змогу скласти схему еволюції лексичного складу мови та дослідити їхнє значення та стилістичні атрибути. Незважаючи на нечасте вживання, такі слова відіграють вирішальну роль у передачі

історичного тла. Перекладачі часто стикаються з перекладом історичних та культурних понять, що може ускладнити процес. Однак саме ці складності роблять цю тему актуальною та цінною, оскільки додають глибини та цікавості процесу перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Wilhelm Von Humboldt et l'invention de la forme de la langue/ Revue Philosophique de la France et de L'étranger 163-191 (2006)
2. Білоус П. В. Вступ до літературознавства : [навч. Посіб.]. К.: ВЦ "Академія", 2011. 336 с.
3. Smouchtchinska I.V. Stylistique des figures : Les tropes : manuel. Kyiv : Centre d'édition et de polygraphie « Kyivskiy universitet », 2008. 206 p.
4. Винник В. О. Історія української мови. Київ : Наукова думка, 1972. 374 с.
5. Кам'янець А. Б. Інтертекстуальна іронія і переклад: [монографія] / А.Б. Кам'янець. – К. : Видавець, 2010. – 176 с
6. Гайдученко Г. М. Історизми та архаїзми як основні виражальні засоби історичної стилізації. URL: <https://cutt.ly/ITjTl4e>
7. Переклад історизмів на позначення географічних та власних назв / Т. А. Ласінська // Проблеми семантики слова, речення та тексту. - 2015. - Вип. 34. - С. 39- 45.
8. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів. К. : Вища школа, 1985. 360с.
9. Науково-теоретичний журнал «Слово і час». 2010. №9/ Дудніков Микола. Функції терміна «історизм» у літературознавстві.
10. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: Навчальний посібник / В. Литвин, В. Гусєв, А. Слюсаренко та ін. К.: Вища школа, 2002
11. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі.. Київ : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2008. 335 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002007>
12. Коваленко О.В. Хронологічно маркована лексика як фактор тексту в жанрі історичного роману (на матеріалі художньої прози В. Скотта): автореф. канд. філол. наук. О., 2002. 20 с.

13. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. 3-те вид., доп. і перероб. Київ : Вища шк., 1987. 351 с.
14. Ковтунець О. Явище актуалізації лексики в сучасній українській мові (стан і перспективи дослідження). Лексикографічний бюлетень : Зб. наук. пр. Київ : Ін-т української мови НАН України, 2010. Вип. 19. С. 114- 122. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/73111>
15. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. для ун-тів та пед. ін-тів. К. : Наук. думка, 1986. 176 с.
16. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 407 с.
17. Левченко Г. І. Історизми й архаїзми як основні виражальні засоби історичної стилізації. Молодий науковець XXI століття: матеріали Всеукраїн. науково-практичної кон-ції молодих науковців. Кривий Ріг : СПД Залозний, 2012. С. 290–292
18. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / [автор-укладач Ю.І. Ковалів]. К.: Академія, 2007. Т. 1. 608 с.
19. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилiстика української мови: Підручник / За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища шк., 2003. 462 с.
20. Мельник А. П. Функції сучасної американської анімації як основа вибору перекладацьких стратегій. *Studia linguistica*. 2012. С. 175–178.
21. Островський Д.О. Аксіологічний аспект історизмів як перекладознавча проблема (на матеріалі українських, російських і німецьких текстів малого формату): автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.16; Київ, 2008. 19 с.
22. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. — Львів : Вид-во Львів. ун-та, 1989. — 216 с.
23. Хоссейн Дж. Безэквивалентная лексика как свернутый дискурс. — 1999.
24. Эткинд А. Новый историзм/ Новое литературное обозрение. — 2001.

25. Трансформації в перекладі художніх творів (дослідження трансформацій на аналізі оповідання Дж. Селінджера "Над прірвою в житі")
URL: https://otherreferats.allbest.ru/literature/00189974_0.html
26. Токбансаєва А. О. Архаїзація української. Київ : ВЦ «Академія», 2000.
27. Тупиця О. Безеквівалентна лексика у смисловій структурі поетичного тексту. Філологічні науки. 2010. Вип. 2. С. 123-130.
28. Ференц Н. С. Основи літературознавства: підручник. Київ: Знання, 2011. 432 с. URL:<https://westudents.com.ua/knigi/256-osnovi-literaturoznavstva-ferentsns.html>
29. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. К.: Либідь, 2007. 248 с
30. Шевчук Ю. І. Лексичні архаїзми. Лінгвістична суть та характерні риси. Мовознавство, 1985. № 1, С. 68–71.
31. Baker M. The Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London and New York: Routledge, 2008. 369 p.
32. Baker M. Towards a Methodology for Investigating the Style of a Literary Translator. 2000. № 12. P. 241–266.
33. Bell R. T. Translation and Translating: Theory and Practice. N.-Y.: Longman, 2007. 298 p.
34. Catford J.C. A Linguistic Theory of Translation. Oxford: OUP, 1915. 110 p.
35. Fawcett P. Translation and Language. Linguistic Theories Explained. Manchester: St. Jerome Publishing 2007. 299 p.
36. Larson M.L. Meaning-based translation: a guide to cross-language equivalence. Lanham, MD: University Press of America, 2004.
37. Malinowski B. The problem of meaning in primitive languages. The meaning of meaning. New York, London, 1953. 9th ed. P. 296-336.
38. Munday J. Introducing Translation Studies. Theories and Applications. London and New York: Routledge, 2001. 388 p.
39. Nida E. Toward a Science of Translating. New York and London: Prentice Hall, 2004. 288 p.

40. Venuti L. Strategies of translation/L. Venuti // Routledge Encyclopaedia of Translation Studies. L.; N.Y.: Routledge, 2008. P. 240–244.
41. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. London and New York: Routledge, 2005. 299 p.
42. Філіпп Делорм «Анна Київська. Дружина Генріха I» / К. : Laurus , 2016.-208с. (у перекладі Івана Рябчія)
43. Philippe Delorme « Anne de Kiev ».

ДОДАТКИ

Philippe Delorme

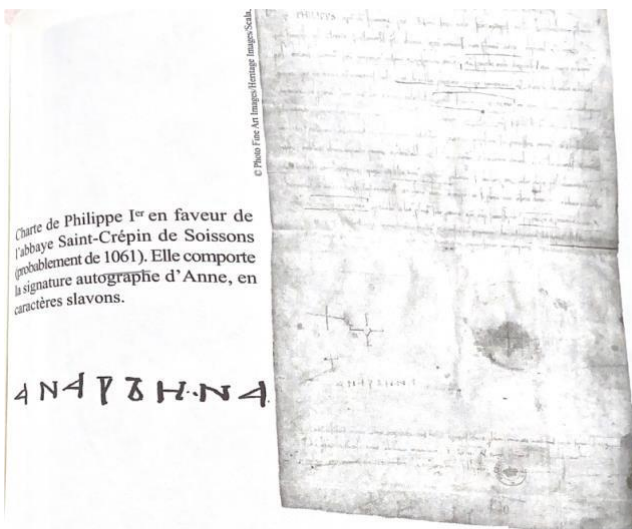
ANNE DE KIEV

HISTOIRE LE 10

Statue d'Anne de Kiev à l'entrée du lycée Saint-Vincent.

Statue de bronze d'Anne de Kiev, œuvre des sculpteurs ukrainiens Mikola et Valentin Znoba, érigée depuis 2005 à Senlis.

Charte de Philippe Ier en faveur de l'abbaye Saint-Crépin de Soissons (probablement de 1061). Elle comporte la signature autographe d'Anne, en caractères slaves.

АНАРЪННА

Portrait imaginaire de la reine Anne « d'Esclavonie », dans l'*Histoire de France depuis Faramond* [...] par François Eudes de Mézeray (1643).

Mosaïque contemporaine de style byzantin, figurant Anna Iaroslavna, entourée du moine Nestor et de saint Antoine des Grottes, fondateur du monachisme ruthène, dans la station de métro « Porte d'Or » à Kiev.

Monnaie ukrainienne de 2 hryvnia, à l'effigie d'« Anna Iaroslavna, reine de France » (2014).

Résumé

Cet ouvrage est consacré à l'étude des historicismes et de leur rôle dans les traductologies. Se familiariser avec les œuvres de la littérature historique, un lecteur moderne, en particulier un jeune, est souvent confronté à de sérieuses difficultés: il ne comprend pas certaines caractéristiques des époques passées: leurs coutumes, normes, lois non écrites, concepts, noms d'articles ménagers ou de vêtements. L'étude des mots obsolètes, des historicismes présentés dans les travaux sur des sujets historiques, lors de l'analyse du vocabulaire de la langue littéraire moderne, dans laquelle ils n'existent vraiment pas, permet de retracer le processus de changement du système lexical de la langue, à la fois la particularité du sens et des caractéristiques fonctionnelles et stylistiques des mots utilisés occasionnellement, mais dans des cas nécessaires encore aujourd'hui. La pertinence du sujet choisi est déterminée par le fait que le traducteur est très souvent confronté au problème de la traduction des historicismes. Les réalités, c'est-à-dire les concepts étrangers aux autres cultures, compliquent le processus de traduction. Ces complications, d'autre part, font l'intérêt et la valeur du problème posé.

Le but du travail était d'envisager la traduction des historicismes dans l'œuvre de Philippe Delorme "Anne de Kiev".

Selon le but du travail, les tâches suivantes devaient être résolues :

1. Étudier le concept d'historicisme, ses variétés.
2. Procéder à une analyse des réalités et des connaissances de base, leur reproduction en traduction.
3. Analyser les particularités de la traduction des historicismes dans l'œuvre de Philippe Delorme "Anne de Kiev".

L'ouvrage comprend une introduction, deux chapitres qui abordent les fondements théoriques et une étude pratique des historicismes à travers le livre "Anne de Kiev" de Philippe Delorme et leur reproduction dans la traduction faite par Ivan Ryabchiy, des conclusions et une liste des sources utilisées.

Dans le premier chapitre de l'ouvrage, nous avons considéré les fondements théoriques de l'étude des historicismes et leur rôle dans les traductologies.

Nous avons montré des variétés d'historicismes, tels que les archaïsmes, les néologismes, les toponymes, les anthroponymes, etc. Une attention particulière est portée à leur sens et à leurs fonctions dans le texte.

De plus, dans la partie théorique, nous avons considéré le problème de la reproduction des réalités et des connaissances de base en traduction, en particulier lors de la traduction de textes historiques. Nous avons appris que les réalités sont généralement traduites par transcription, translittération ou traçage. Des réalités inconnues des destinataires de la traduction peuvent être traduites par transcription ou translittération avec commentaire de la traduction ou accompagnement descriptif. Si la réalité utilisée dans l'original ne porte pas une charge sémantique importante, elle peut être transmise par un analogue fonctionnel pour refléter la couleur nationale ou être complètement omise.

Dans le deuxième chapitre de l'ouvrage, nous avons mené une étude pratique des historicismes dans le roman historique "Anne de Kiev " de Philippe Delorme et leur reproduction dans la traduction faite par Ivan Ryabchii.

Anna de Kiev était une figure importante qui a contribué à renforcer la richesse et la puissance de la France. Elle était l'héritière du Grand-Duché de Rus de Kyiv, ce qui donnait à la France un certain prestige aux yeux des pays voisins. Dans le contexte général, Anna de Kiev est une source historique importante pour l'étude des relations culturelles, politiques et sociales entre les pays de l'Europe médiévale. L'auteur du livre décrit non seulement la vie d'Anna, mais aussi la situation sociale et politique à Kyivan Rus et au Royaume de France. Le roman combinait parfaitement l'histoire et la culture de la France et de Rus de Kyiv.

Ivan Ryabchii a utilisé des mots équivalents ukrainiens pour les historicismes ou les réalités translittérées. En outre, il a utilisé des expressions en vieux russe conservées dans la langue ukrainienne pour transmettre certains termes historiques. Le traducteur ajoutait souvent une note de traduction pour faciliter la compréhension du contexte par le lecteur.

Nous avons considéré différents types d'historicismes trouvés dans le roman "Anne de Kiev ". Ils ont analysé leurs caractéristiques, expliqué leur signification et observé leur rôle dans la création de l'arrière-plan atmosphérique historique de l'œuvre.

Et nous avons également vu les particularités de la traduction et de la reproduction de phrases avec un contexte historique dans le roman "Anna de Kiev ". Ainsi, nous avons compris que pour réussir la traduction d'historicismes ou de documents historiques, il est nécessaire d'avoir non seulement une connaissance approfondie de la langue, mais aussi une compréhension du contexte historique et des caractéristiques culturelles.